

“DÜŞSEL ÖYKÜLER”DE DÜŞSEL MOTİFLER: ÖZBEK VE TÜRK MODERN ÖYKÜSÜNÜN KÜÇÜK BİR MUKAYESESİ*

DREAMED MOTIVES IN “DREAMED STORIES”: A SMALL COMPARISON OF UZBEK AND TURKISH MODERN STORY

Paşacan KENCAYEVA**

ÖZ

Makalede Özbek ve Türk öykü türünün temaları, özellikle metodolojik sayılmış kahramanlık yapma yeteneğine sahip olan Hurşid Döstmuhammad ve Ferid Edgü'nun hikayeleri incelenmektedir. Araştırmada, H.Döstmuhammad'ın “*Cadı*”, “*Sessiz Oturan Adam*”, “*Azarsız Kuşun Kargışı*”, F.Edgü'nun “*Cellat*”, “*Cellad'ın Ölümü*”, “*Karanlıkta*”, “*Beklenmeyen Konuk*” öyküleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Aynı zamanda, modern Özbek ve Türk öykücülüğünün gelişimine önemli katkı gösteren her iki yazarın etkilenmiş kaynağından da bahis edilir.

Ayrıca, Dünya Edebiyatının büyük yazarı Franz Kafka tarzının, hikaye anlatıcılığına etkisi de gözlenmiştir. H.Döstmuhammad ve F.Edgü'nun psikolojik karakterdeki kahramanları, uygulayıcıların ideolojik olarak oluşturulması ve karakterleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbek Öykücülüğü, Türk Öykücülüğü, Yazar Üslubu, Eser Mukayesesi, Dünya Edebiyatı.

ABSTRACT

This article analyzes the themes of the Uzbek and Turkish storytelling, in particular the stories of Khurshid Dustmukhammad and Ferid Edgu, the methodological peculiarity, the ability to make heroism. In the study, it was found out that X.Dustmukhammad's "*Jodi*", "*A Man Sitting in Silence*", "*Curse*

* Bu makale 10.04.2019 tarihinde dergimize gönderilmiş; 15.04.2019 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 25.07.2019 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atıf şekli; Paşacan Kencayeva, “Düşsel Öyküler”de Düşsel Motifler: Özbek ve Türk Modern Öyküsünün Küçük Bir Mukayesesi, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 1 (2019-1), Karabük 2019, s., 61-70

** Dr. Öğr. Üyesi, Taşkent Devlet Şarkşınalık Enstitüsü, Doğu Dil ve Edebiyat Fakültesi, Doğu Edebiyatı Bölümü, poshshajonkenjayeva@gmail.com

of Lamblike Bird", F.Edgu's *"Executioner"*, *"Death of Executioner"*, *"Darkness"*, *"Unexpected Visitor"* have been studied in a comparative aspect. It also speaks of the source of the influences of both writers who made an important contribution to the development of modern Uzbek and Turkish narratives.

The influence of the style of the great writer of The World's Literature Franz Kafka, on the style of storytelling was also observed. X. Dustmukhammad and F.Edgu's psychological characteristic heroes the executioners were ideologically composed, and the characters were investigated.

Key Words: Uzbek story, Turkish story, style of writer, comparison of works, world literature.

Giriş

Bağımsızlığı ele geçirdikten sonra Özbek edebiyatı yeni konular, yeni imgeler ile zenginleşti. Bu dönem edebiyatının özellikleri hakkında profesör N.Karimov: “Bu edebiyat gerçekten milli ve halka dönük olması, Özbek halkının yaşamı, kalbı, ruhu, serveti ve manevi yüksekliğini yansıtması gerekir. İşbu edebiyat önde gelen dünya edebiyatı, öncelikle, doğu edebiyatında meydana gelmekte olan yeniliklerden vazgeçmemekle birlikte milli edebi geleneklere, bu cümleden, XX yüzyıl Özbek edebiyatının seçkin sanatsal başarılarına dayanması gerekir”, - diye bilgi verir. Özbek edebiyatının yeni temsilcileri milli öykücülüğün gelişmesine kendi eserleri ile katkıda bulunuyorlar. Günümüz kişilerinin tefekkürü ve ruhundaki değişimler yazarları yeni düşünceye sahip kahramanları yaratmaya davet ediyor. Şimdi hayata gerçek bakışla onda yaşayan insanı adil tesvir eden yazarlar çoğalmakta. Özbek Modern öykücülüğü gerçek araştırmalar temelinde gelişmekte. Bu türün öncüleri Erkin Azam, Xayrettin Sultanov, Hurşit Döstmuhammad, Alişer İbodinov, Ğaffar Hatam, Nazar İşankul, Lukman Börihan, Şayım Bötayev, Abdukayum Yoldaş, Narmurat Narkabil, İsacan Sultan gibi yazarların eserlerinde bu özellikler apacık göze çarpılır. Bu öykü yazarlarının yaşama kendi gözleri ile bakmaya, kendi düşünceleriyle çizmeye çaba gösterirler. Böylece, onların en iyi eserleri modern Özbek öykücülüğünün temelini dönüyor.

Türk Modern Edebiyatında yazarların daha sonraki eserlerinde günümüzdeki insan kalbının gizli, anlamak biraz zor olan yönleri farklı açılarda aydınlatılıyor. Öykülerdeki kahramanlar çeşitli olaylarda, çeşitli ve benzeri

olmayan, aynı zamanda içsel zihniyetlerini ve ruh deneyimlerini yansıtan bir kişi olarak canlandırılmakta. Özellikle, XX yüzyılın 80. yıllarından bugüne kadar modern Türk öykücülüğünde gerçekçilik özellikleri ile birlikte yeni biçimdeki araştırmalar da görülmektedir. Türk öykücülüğünde insan manevi dünyası, bakış açısı ve duygularını sanatsal yansıma ilkeleri güncellenerek iç dünyanın yorumlama ilkeleri ilerlemeye başladı. Götüntü ve konuların modern ilkelere göre yorumlanması hikaye türünün gelişmesinde büyük bir önem kazandı. Türk edebiyatçıları bu dönemi “*Yeni araştırmalar dönemi*” diye adlandıırırlar. Bu dönem öykücülüğü Ferit Edgü, Yaşar Kaplan, Nursel Duruel, Hüseyin Su, Cemil Kavukçu, Özcan Karabulut, Ayla Kutlu, Murathan Mungan, Mehmet Güreli, Ali Haydar Haksal, Buket Uzuner, Ahmet Yurdakul, Sadık Yalsızuçanlar gibi yeni adlarla zenginleşti. Onların eserlerinde tür olanakları hem mana, hem de şekil yönünden genişledi. Öykü türünde felsefi-estetik, psikolojik, sosyal ilkeler göze çarptı. Batı edebiyatındaki modernizm, postmodernizm unsurları oluştu.

Elinizdeki makalede bu türün gelişmesine katkıda bulunan Özbek yazarı Hurşid Döstmühammad ve Türk hikayecisi Ferit Edgü öykülerini araştırmak esas amacımız oldu.

1. Özbek ve Türk Öyküsünde *Cellat* Karakterinin Özellikleri

Genellikle, her türlü eserin temel manası ve ana fikri çoğunlukla esas kahramanın karakterinde mücessemleşir. H.Döstmühammad ve F.Edgü hikayelerindeki kahramanlar da hem mana, hem de fikir yönteminden birbirine uygundur. Kahramanlar ruhiyetinde gerçekleşmiş endişeler birbirlerini yansıtır. Özellikle, iki kardaş halk yazarları cellat karakterinin kendine özgü özelliklerini yavaşça ele almışlar. Söylemek isteyen fikirlerini cellat karakteri sayesinde dile getirirler. **Cellât**, ölüm cezalarının infazını gerçekleştiren kişinin unvanıdır. Bu şahıslar, ölüm cezasının kabul gördüğü ülkelerde ilgili cezayı kurumun personeli olarak da görev yaparlar. Böyle unvan sahibleri halk hayaletinde duygusuz, bilinçsiz, kaba ve acımasız insan olarak canlanır. Cellat karakterinin iç sureti Türk yazarı F.Edgü'nün “*Cellad'ın Ölümü*” öyküsünde dile alınmış. Yazar bu öyküden önce de “*Cellat*” adında hikaye yazmış. Öyküde cellat insanları nasıl öldüreni, ölüm altındaki insan durumu, korkusu ve dehşeti inandırıcı biçimde gösterilmiş. Cellat karakteri L.Yiğit tarafından böylece yorumlanır: “Cellat Ferit Edgü için tüm kötülüklerin simgesi durumundadır. Kötülükleri kötülükle öldüren bir simge... Bu yüzden cellat ve cellatlık üzerine yazan Edgü, yazmaya da devam edeceğini söyler. Nitekim başka bir öyküsünde “*Cellad'ın Ölümü*”nü anlatacaktır.”¹ Yazar “*Cellat*” hikayesindeki olayları

¹ Yiğit L. Ferit Edgü'nün Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema. Yüksek Lisans Tezi. Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van-2007. –S.62.

özellikle celladın nasıl öldüğünü “*Cellad’ın Ölümü*” hikayesinde devam ettirir. Tıpkı böyle cellat karakteri Özbek yazarı H.Döstmuhammad’ın “*Cadı*” öyküsünde de göze çarpılır. Yazar hikaye olaylarını açıklamadan önce ölüme mahkum edilen kadın ya da erkek kim tarafından infaz edilmiş, dahası bu infaz nasıl araçla yerine getirildiği hakkında fikirleri öne sürer. Yazar bu aracı şöyle açıklar:

*“İşaret - o dönemlerde insanı ölüm infazını acısız uygulama aletinin gerçekleştirilmesi cihanşümül mucize olarak görülen, yüceltilen. O dönemlerde...”*²

Sorumun en ilginç yönü böyleki, bu araç insan tarafından sadece insanları infaz etmek için yaratılmış ve iki hikayenin sonunda cellatların kendileri nasıl vefat etmesi beyan edilmiştir. F.Edgü öyküsünde celladın ölümü şöyle yazılmış:

“Yüreği sıkışıyordu.

Biliyordum, dedi. Bunun için geldim.

Karşısında yaşlı bir adam duruyordu şimdi. Ak saçlı, ak sakallı, güler yüzlü bir adam. Elinde ona yakışmayan bir kement tutuyordu. Yağlı bir kement.

Yüreği sıkışıyordu.

İhtiyar yumuşacık bir sesle, Hadi yavrum, dedi, şimdi senin sıran.

Uzat boynunu.

Ama benim oğlum kör ve başka bir oğlan çocuğum yok.

Ziyanı yok, dedi ihtiyar. Sen uzat boynunu.

Ama yasalar buna engel, dedi o.

Ben, sizin yasalarınızı uygulamıyorum, dedi, ihtiyar,

handiyse sevecen bir sesle. Hadi, uzatma.

Uzattı boynunu.

*Yüreği...”*³

Çok fazla suçluları kanun altında infaz eden cellat aklında ölüm sadece kanun yoluyla gerçekleşmesi gerekir. Bu yüzden o “meleku’l mevt”te yasalar hakkında söyler, ama ecel hiç bir yasaya itaat etmez. Hikaye sonucu ise “ecel hiç bir insan yasasına itaat etmez, ecel meleği Yaradan emri altında hiç gecikmezden insanın hayatını alır”, anlamındaki islam felsefesini müşteriye

² Дўстмухаммад Х. Жоди / Қичқирик: Янги ҳикоялар. –Т.: “Sharq”. -2014. –Б.71.

³ Edgü F. *Cellad’ın Ölümü* / Av.Yapı Kredi Yayınları, 2 Baskı, İstanbul-2001. –S.93.

ispat eder. F.Edgü'nun hikayelerindeki bu yöntem Batı felsefesinden daha üstündür.

H.Döstmuhammad'ın kahramanı ise hayatı boyunca, insanları nasıl infaz etmiş olsa, kendi de böyle duruma düşer, bütün halk önünde ölüme hüküm edilir. Kahramanın iç duyguları eserde böyle belirtilmekte:

"Memur evladını okşamakta olan baba gibi şefkat ile Morti'nin alnındaki kan izlerini sildi. Morti Jozefe son lahzede iğne yapabildi:

- Değerli Cellat efendi! Şimdi göreceksiniz, uç saniyede hatta soğuğu da his etmeyeceksiniz!

Jozef Gilotin Memura umutla baktı ve kısık sesle dedi:

- Üşümekten bedenim titrer ise seyirciler korktuğundan diye bilmesi beni ancak endişelendirir... "4

Bu parçada cellat aniden ölüme uğradı, u seyirciler önünde de korkusunu itiraf etmez ve korkusunu "tendeki ürperti" diye itiraf ediyor.

F.Edgü'nün "*Cellad'ın Ölümü*" öyküsündeki kahramanlar baba ve oğul. Tüm olaylar bu iki kahraman arasında geçer. Baba – cellat. Kendi görevine tabi kimse. Oğlunu de bir peşeye sahib olmasını, genellikle kendi görevini devam ettirmesini ister. Cellatlığı de katip, devlet tezgahında tezgahhtar, memur gibi meşru bir meslek sayır. Çocuk ise babasının dileğini yapmak zorunda. Ama çocuk bunu istemiyor. İlk önce evinden, sonra kendinden kaçmaya başlar. Bir gün bu hareketleri yararsız olduğunu anlar ve eve döner. Celladın kendi mesleğine sevgisi o kadar büyük ki, hatta infaz eden insanın meşrebine bakmaz:

"Yüreği sıkıştıyordu.

Sormak istedi: İdam edilecek olan kim?

Biliyordu, babası suçların niteliğiyle ilgilenmezdi. Bir arz düşmanı, ya da haydut, bir anarşist, ya da bir suçsuz.

Bu, onun işi değildi. O adaletin verdiği kararı yerine getirirdi. Dedesinin de görevi bu olmuştu".5

H.Döstmuhammad ise celladı böyle betimler:

"- Ölüm infazı gerçekleştirilmiş olan insan sert bir acı çekmez denilen söyleve siz nasıl bakarsınız?

Soru Jozef'in yanındaki insana yönelmiş, o olsa başını kıpırdatmadan, soruya mutlaka dahil yok gibi, güya böyle yaparsa infazdan kurtalacak insan gibi göstermeye çalışırdı.

⁴ Дўстмухаммад X. a.g.e., s.117.

⁵ Edgu F. a.g.e., s.87.

- Ben sadece icrayı uygulayıcıyım.

- Doğru, hüküm okulan, mahkum de karşınızda, siz icrayı yerine getirirseniz, yani kafaları alsanız yeter. Ama bu durumda o acı çeker mi? Bunu duydunuz mu hiç?

- Ben uygulayıcı...

Jozeף ondan bu cümleleri çok duyan, ona suçlusun, yüzlerce hatta binlerce insanın kafasını alan cellatsın diye suçlamak isteği olmasa da...”⁶

Görünür ki bu iki öyküde cellat karakteri sadece hizmetçi, insani faziletlerden uzak, acımasız biri gibi gösteriliyor. O infaz eden kişinin meşrebi ile ilgilenmez, suçlunun yalvarmasını duymaz.

2. F.Edgü ve H.Döstmuhammad öykülerinin Etkilenmiş Kaynakları

F.Edgü ve H.Döstmuhammad hikayelerinde batı edebiyatının etkisi karakterler psikolojisi yönden güvenilirlik biçimde ifade etmeği sağlanmış. Özellikle, H.Döstmuhammad’ın sanatına batı edebiyatının etkisi görünür. Bu yüzden yazar çoğunlukla insanın iç dünyasını, gönlünün dertli noktalarını ele alır. Olay ve soruna göre ruhi duyguyu yansıtmak yüksektir. Buna göre yazar öykülerinde Kafka yaratıcılık özelliği appaçık hissedilir. Bunun hakkında yazarın kendisi şöyle söylemişti:

“Kımı yazarlar gönüle uygundur. Kendimse Rüs edebiyatından Dostoyevski, dünya edebiyatından Kafka yaratıcılığını çok araştırmışım.”⁷

Bununla birlikte Türk yazarı hikayelerinde de tıpkı Kafka uslubundaki özellikler göze çarpılır. N.Tosun fikrimizi yine açıklar:

“Varoluşçuluktaki bireysel tutumlar, Kafka’daki bunalım ve düşsel yaklaşımlar tüm kuşağı gibi Edgü’yü de etkiledi. Kafka’nın yapıtlarında çizdiği saçma, bunalıt ve baskıcı otoriteyle içinde yaşadığı zaman dilimi arasında bir paralellik gören Edgü, daha çok kendisini, kişiliğini arayan, kendini, toplumu sorgulayan metinler kaleme aldı.”⁸

Aslında varoluşçuluk felsefesi insanın gerçek yaşamda hayattan bir mana bulmayan insanı mutlaklaştırır. Edebiyattaki böyle kahraman yukarıdaki felsefeye dayanarak oturur, düşünür ve vefat eder. Edebiyat alanında A.Kamyu, F.Kafka, J.P.Sartr kahramanlarını varoluşçuluk edebiyatına rasyonalizasyon geleneği var. F.Edgü ve H.Döstmuhammad kahramanları da bu gibi kahramanlar sırasından yer alır. Özellikle, H.Döstmuhammad’ın “*Sessiz Oturan Adam*” öyküsünde bu gibi kahramanların birisine uğrarız. Hikaye monologlar

⁶ Дўстмуҳаммад Х. а.ғ.е., s.96.

⁷ Дўстмуҳаммад Х. Мушоҳада бўлган жойда бадиий адабиёт бўлади... (П. Кенжаева билан суҳбат) // Ўзбекистон матбуоти. 2007. 5-сон. -Б.32.

⁸ Tosun N. Ferid Edgu: Düşsel Öyküler / Öykümüzün Kırk Kapısı. Hece Yayınları. Ankara-2013. –S.268.

temelinde yazılan. Eserde kahraman huyu “korku” duygusuyla uygun halde ifade edilir. Kahramanda büyümeye başlayan korku sonunda bir derte ulaşır. Aralıksız üzüntü kahraman vücudunu sarar. Bu içsel durum dıştan görünmez, ama kahraman hissini muvazenesini bozar, onu rahat bırakmaz. Akıl alamaz, dil ile söylenemez bu durumlar aralıksız sürse, kişi ya hayat yada ölümden birini seçmek zorunda kalır. Öykü kahramanı Kurbanali kendi yaşamında korkuya yenik düşer. Eser sonunda ise kahraman ruhu hasta olur. Kimsan Kubanali hayallerine etkide bulunup, onu anlamak için çalışır, kahramanda korku uyandırır. Kimsan’ın: “*Sakin oturan adam tehlikeli*”, - diye söylemesi onu düşünmeye zorladı. Onun aklını karıştırdı. Kimsan ulu orta Kurbanali’nin hayal gücünü iyice karıştırdı. Bu cümle Kurbanali için baba vasiyetinden de artık dereceye geçer. Kurbanali gönlündeki sözleri söylemek için bir arkadaş arar. Ama şimdi Kimsan’ı bulamaz. Yazar herhangi bir adım kendi zamanında atılırsa, hayırlı olacağını, kendi zamanında yapılmayan iyilik kötülüğe, güzellik çirkinliğe döneceğini şu tarzda belirtir.

Kurbanali tefekküründe yavaş yavaş kendini teftiş etmeyi başlar. İtikadı yenilenmekte olan kahraman ruhiyetini yazar iyice kaleme alır. Kurbanali çok dikkatli, her nesneden korkur, her kimseden şüphelenecek. Yazar Kurbanali karakterini böyle yansıtır:

*“Kurbanali... sinirlendiğinde yanakları tir tir titrerdi. Bu kez yanakları dahil tüm bedeni titremişti. Bunu göstermemek için çalışır ama söylemek için bir kelime bulamazdı. Öyle olsada konuşmak isterdi. Bilinmeyen bir his onu konuşmak için zorlardı”*⁹

Hikaye kahramanı bu ruhi durumu aniden meydana gelmiş. O gönlündeki duygularını kimseye söylemediği sebep bu duruma döndü. Sonra istese de bu durumunu kimseye söyleyemedi. İnsanın huyu kendine itaat etmemesi bu büyük bir felakettir. Kurbanali bu felaketi kendinde hissetmekte olan kahramandır, onun durumu sonunda ruhi hastalığa döner. Kendini idare edemez, kendini başkaya anlatamaz. Yazar kahraman karakterini gerçekleştirebildi.

Çoğunlukla sakin olduğu için nasıl birisi olduğu anlaşılmaz, sadece kendini teftiş eden durumunda huyunun bazı özellikleri bir azcık ortaya çıkan bu kahramana özgü yönler hakkında A.Uluğov kendi fikrini şöyle anlatır:

“Hurşit Döstmuhammad *“Sessiz Oturan Adam”* hikayesinde onu insan ruhu, iç duyguları kendine özgü bir biçimde gösterme uslubu ortaya çıkar. Yazar kahraman içsel duygularını son derecede incelikle kaleme alır. *“Sessiz Oturan Adam”* da aynı bu özellik temelinde yaratılmış”¹⁰.

⁹ Дүстмухаммад Х. Жим ўтирган одам. Китобда. Беозор қушининг қарғиши. -Т.: “Шарқ”, 2006., 210-б.

¹⁰ Улуғов А. Тиник тасвирлар таъсири //Шарқ юлдузи, 2003. №4, 151-б.

Bilgin, kahraman ruhi durumunu derin anlamış, yani onun “müşkülpesent” altında yaratıldığını doğru bulmuş. Kahraman tesvirindeki bu tür müşkülpesentlik karakterin faziletü noksanlarını derin göstermeğe yardım eder. Hikayenin kahramanı sadece kendi ile konuşur, diğer adamlara da kendine göre değer verir, fikrini başkaya bildirmez. Kurbanali çevresindekilere derdini söylemeye alışmadığı için sevinci de üzgünlüğü de kalbında kalır. Herhangi bir hayati ruhi süreç sadece onun içsel alanında geçer.

Hikayede eser kahramanı karakterine uygun monolog ve diyalogdan daha geniştir. Çünkü yazar sakin durumdaki adam suratını yaratmada onun içsel alemini tesvirlemiş. Şu sebeple de kahraman gönlünde geçen hayalleri müşteriye anlatmak için monolog şekline yeterince yararlanmış. Bu tarzda kendi içsel dünyası çerçevesinde iş yapan insan tesviri etkili biçimde yazılmış. Hikayede yazar dış etkilerden etkilenen, ruhan mağdur, derdini anlatmaya kişi bulmayan Kurbanali'nin ruhi ıstıraba katlanamayıp hasta olmasını güvenli bir şekilde gösterebildi. Kahramana ıstırap veren sorular, birbirinden ötürü kötü derecedeki tahminler onu ezip geçer. Kendi duygularını anlamamış insan durumu hikayede etkili biçimde kaleme alınmış:

“- En çetin durumdan da aşabildik...

- Aş...tk, aşı...bil..di..

Kurbanali böyle derken büyük, geniş, düz ve işlek sokak tarafa döndü. Mermer merdivene adım attığı zaman sol omuzu aniden ağırlaştı. Böyle büyük yükü kaldırmak için insanoğlu acizdir.”¹¹

Bu tesvirde çevresini görmemeye çalışan, başkalar ile temas kurmayan insanın ruhiyeti ne zaman olursa olsun kendine zarar vereceği açıkça tesvirlenmiş. Kurbanali tipi Özbek öykücülüğünde yeni imgelerden biri. Onda toplum gelişmesi ve insanlararası ilişkiye dayanamayan, onun özünü anlamayan, bu yüzden kendini insanlardan uzaklaştırarak her şeyden evhamlanıp yaşamaya mahkum edilen insan karakteri ortaya çıkar. Eserde Kurbanali'nin çevresindeki sosyal muhit onun huyu ve ruhunu değiştirdiği yansıtılır.

Aynı toplumda yaşayarak ondan uzaklaşmak isteyen Kurbanali çevresindeki insanlardan kaçarak kendi ile konuşmak için harekette bulunuyor. O insanlardan kaçır, tanıdık tanımadık insanları görünce konuşmadan uzaklaşmaya direnir. Hayali sadece işe vararken yada gelirken kimseye rast gelememekte olurdu.

¹¹ Дўстмухаммад Х. ., a.g.e., s.222.

H.Döstmuhammad'ın “*Azarsız Kuşun Kargışı*” hikayesindeki baba karakteri ise kendi huyu sebep sadece kendini değil belkide tüm ailesinin ruhiyetini, mes'utluluğunu berbat eder. Ailenin iman inancını, çocukları sevincini yavaş yavaş çığner.

Özellikle, F.Edgunun diğer öykülerinde de H.Döstmuhammad'ın kahramanı gibi ruhi geçinmeler, hayallar tazyığı altında olan kahramanlar var. Onun “*Karanlıkta*” öyküsü kahramanı “*Sessiz Oturan Adam*” hikayesindeki kahraman gibi ruhi isyanlar içinde hayat süren bir insandır. Bilgin N.Tosun dediği gibi:

“*Karanlıkta*” öyküsünde hep takip edildiğini düşünür anlatıcı. O gece evine gitmek istemez. Onu hep bekleyen karısından uzakta geceyi geçirmeyi düşler. Düşler, öykülerde baskın bir tema olarak yer alır.”¹²

Gerçekten, hikayede kahramanların hayalları ve hayatı karışık şekilde geçer. Bazen kahramanlar vukuata yabancı gibi ilgi gösterirler. Geçinmeler cereyanını hatırlamazlar. “*Karanlıkta*” hikayesi kahramanı de aynı durumu yaşamış:

“*Karşı kıyıdaydın. Nasıl geçtim buraya? Bir sandalla mi. Nasıl? Ansımıyorum. İskeleye buldum kendimi. İskeleye ev on dakika çeker. Çevreme bakındım. Oh! Kimseler yok. Ayağa kalktım. Eve doğru yürümeye başladım.*”¹³

Aynı zaman kahramana bir karaltı görünmüş. Kahraman bunu da anlayamaz:

“*Karanlıktı yol. Ay buluta girmişti. Sallana sallana yürüyordum. Duvarlara tutuna tutuna. Önümden bir karaltı geçti. Az ilerde durup bir an bana baktı. Sonra uzaklaştı. Karanlığın içinde yitti. Ayak sesleri duyulmaz oldu.*”¹⁴

Öyküde ruhi depresyon, ruhi hastalık girdabında kalan insan durumu açıkça yazılmış. Soyut duygular kahramanı çeşitli hayallara başlar. Bu durum yazarın “*Beklenmeyen Konuk*”¹⁵ öyküsü kahramanını akla getirir. Eser kahramanı karanlıktaki karaltı ile konuşur. O hiç bir insan gevdesini görmez, ama onu duyar ve hisseder. Yazar kahraman ruhi durumunu gösterme, onu çeşitli duygular arasında tesvir etme usulundan iyice yararlanır.

Sonuç

Görünür ki, H.Döstmuhammad ve F.Edgü'nun eserleri şahısın içsel ıstıbralarını baştan ayak tesvirler, insana çevresi etkide bulunmasını ortaya

¹² Tosun N. a.g.e., s.270.

¹³ Edgü F. *Karanlıkta* / Av.Yapı Kredi Yayınları, 2 Baskı, İstanbul-2001. –S.33.

¹⁴ Edgü F. a.g.e., s.33.

¹⁵ F.Edgü'nün “*Beklenmeyen konuk*” adlı öyküsü V.S.Yelok ve P.Kencayeva tarafından özbekçe'ye çevrilmiş. Вkn. В.С.Елўқ, П.Кенжаева. Қутилмаган меҳмон: (тўплам). – Тошкент.: Академнашр, 2011.–320 б.

çıkarmaya çalışır. Onların eserlerindeki şahıslar kötü etkiler altında çaresizlik, imkansızlık ardında dünyaya gelen yalnızlığı geçirirken hayattan vaz geçmek isterler.

Bir lehze ifadesi olan bu hikayelerle Türk edebiyatına yenilik katan F.Edgü yine de insanı, yine de gerçek geleceği göstermeye çalışır. Onun eserlerinde her lahza yenilenmiş olan hayat tesvirini görebiliriz. Yazar böyle olaylar temasında olay yaratmayacak, belki hakikatı çeşitli yönlerde ifade eder.

H.Döstmuhammad öykülerindeki karakterlere psikolojik yönden kanıt göstermesine özellikle, dikkat eder. Yazarın karakter çizme mahareti dünya edebiyatının tecrübeleri yardımı ile meydana geldiğini anlamak zor değil. Yazar öykülerinde karakterleri yansıtmada Dostoyevski, A.Kamyu, F.Kafka tecrübelerinden etkilenir ve onlardan kendi yaratıcılığında yararlanır. H.Döstmuhammad’ın dünya edebiyatından etkilendiği onun yarattığı karakterlerinden anlaşılır.

Önem olan şu ki, modern Özbek ve Türk öykücülüğünde insan ve toplum ilişkileri sade anlanamaz. İnsan tarihte olduğu gibi sosyal ilişkilerin sonucu anlamında değil, belki bireyselliğindeki karışıklık, çetin ve kendine özgülüğü ile ifade edilmekte. Bu durum ilk olarak, milletteki insanların bireyselliği geliştiğini gösterir, ikinciden ise öykü yazarlarının tesvir yetenekleri geliştiğini gösterir.

Кайнакча

Edgü, Ferit. Av.Yapı Kredi Yayınları, 2 Baskı, İstanbul 2001.

Lekesiz, Ömer. Yeni Türk Edebiyatında Öykü. 3.Cilt. Kaknus Yayınları, İstanbul 1999.

Tosun, Necip. Öykümüzün Kırk Kapısı. Hece Yayınları, Ankara 2013.

Yiğit, Leyla. Ferit Edgü’nün Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2007.

Дўстмухаммад, Хуршид. Беозор қушнинг қарғиши. “Шарқ”, Тошкент. 2006.

Дўстмухаммад, Хуршид. Қичкирик: Янги ҳикоялар. “Sharq”, Тошкент. 2014.

Дўстмухаммад, Хуршид. Мушоҳада бўлган жойда бадиий адабиёт бўлади... (П. Кенжаева билан суҳбат) // Ўзбекистон матбуоти. №5. Тошкент 2007.

Елўқ, Вали Саваш., Кенжаева, Пошшажон. Қутилмаган меҳмон: (тўплам). – Тошкент.: Академнашр, 2011.

Каримов, Наим. XX аср ўзбек адабиёти тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари ва миллий истиқлол мафқураси. Филол. фан. доктори дисс ...автореф. -Тошкент 1993.

Кенжаева, Пошшажон. Ҳозирги ўзбек ҳикояларида қахрамон руҳиятини тасвирлаш тамойиллари. филол.фанлари номзоди ... дисс. –Тошкент 2008.

Улуғов, Абдулла. Тиниқ тасвирлар таъсири // Шарқ юлдузи. №4. Тошкент 2003.